

Az első világháború hatása a húsvéti ünnepkörre

Adalékok a korabeli sajtóból

A népszokásokról, naptári ünnepekről szóló néprajzi írások alapján gyakran akár úgy tűnhet, mintha a hosszú évtizedek során mindig egyformán zajlott volna egy-egy ünnep, s nem befolyásolták volna ezeket a váratlan politikai események, az azokból adódó gazdasági problémák, esetleg különféle járványok.

A korabeli sajtóban azonban számos olyan, eddig ismeretlen adatra bukkanhatunk, amelyek az ünnepek egyes elemeinek megváltoztatására vagy tiltására vonatkoznak. Ezeknek az újsághíreknek köszönhetően sok olyan adalékhoz juthatunk, amelyeket nem őrzött meg mára szájhagyomány, a lokális emlékezet, s amíg feljegyezhetők lettek volna, elkerülték a kutatók figyelmét.

Az elmúlt egy évszázad során például a két világháború is jelentős hatást gyakorolt a többi közt a kalendáris szokásokra (naptári ünnepekre) és az emberélet fordulóihoz kapcsolódó szokásokra egyaránt. Ezekről a változásokról, az ünnepek egy-egy mozzanatának megváltozásáról elsősorban a különféle tiltó rendelkezéseknek, valamint az ezekhez kapcsolódó írásoknak köszönhetően szerezhetünk tudomást. Az egyre romló gazdasági megszorításokon túl a háborús propaganda is jelentős hatást gyakorolt mind a fronton szolgáló, mind pedig a hátorszáiban élők ünnepi kultúrájának bizonyos elemeire.

Az alábbiakban a korabeli sajtóban (elsősorban a *Komáromi Lapokban*) talált hírek segítségével egy-két konkrét példa segítségével az első világháború húsvéti ünnepkörre gyakorolt néhány hatására kívánom felhívni a figyelmet.

Mivel a rádió az első világháború idején még nem terjedt el olyan mértékben, mint a második világhézés során, a lakosság számára elsősorban a nyomtatott sajtó volt az egyedüli hírforrás, legyen szó országos terjesztésű

vagy pedig regionális lapokról. Ezekben általában közölték a fontosabb rendeleteket is. Különböző témáim kutatása során számos, a mai Szlovákia területén (beleértve az északi, szlovák nyelvterületen megjelenteket is) magyar nyelven kiadott lapot volt alkalmam átnézni, miközben számos kevésbé ismert, vagy eddig ismeretlen adatra bukkantam. Különösen így volt ez az első világháború idején megjelent lapokat illetően. Az ezekben közölt háború témájához kapcsolódó legismertebb szöveges műfajokba sorolható háborús adomákon, vicceken stb. túl többek közöltek humoros hadi étlapokat, vagy a frontra invitáló ugyancsak humoros meghívókat is. A műkedvelő költők szinte minden háborúval kapcsolatos eseményt, rendelkezést, visszásságot stb. megverseltek. Amennyiben összegyűjtenék ezeket, segítségükkel be lehetne mutatni a világháború történetét (a hátrországi lokális eseményeit is) kitörésétől a befejezéséig. A hős, az elesett, megsebesült vagy rokkanttá, nyomorékká vált katona, a nehéz sorsú gyászoló hadiözvegyek, vagy éppen a kicsapongó katonafeleségek különféle történeteit, a harangok vagy az élelmiszerek rekvirálását, a cipőrendeletet – s még hosszan folytathatnánk a sort – szinte mindent rímekbe foglaltak.

Az első világháború során az egyre romló gazdasági körülmények újabb és újabb megszorító rendeleteket szültek, ezek közül – ha nem is egyforma mértékben – több is érintette a naptári ünnepeket, valamint az emberi élethez kapcsolódó szokásokat is. Már 1915-ben különféle felhívások jelentek meg még arra vonatkozóan is, hogy a lakosság mellőzze többek között még a névnapok megünneplését is. Arra szólítottak fel, hogy a különféle ünnepekre szánt összegeket adományozzák inkább a hadiözvegyek, hadiárvak vagy pedig más hadikárosultak javára.¹

A háború okozta egyre romló gazdasági helyzet a húsvét egyik jellegzetes szimbólumát, a tojást is érintette. A 20. század első évtizedeiben nem csupán falun, hanem a városokban is általános volt, hogy a lányok hímes tojásokkal ajándékozták meg az őket meglócsoló legényeket. A sajtóban megjelent hírek alapján e szokás elé a háború 1915-ben még nem gördített akadályt, sőt általános dolognak számított, hogy a kórházakban ápolat katonák is részesei legyenek a húsvéti ünnepeknek, ezért kultúrműsort szerveztek nekik, illetve adományokat gyűjtöttek számukra. Arra is találhatunk példákat, hogy a helyi elit s a tehetősebbek az ünnep alkalmából ajándékokat vittek a katonáknak, s nem hiányzott a húsvéti hímes tojás sem. A *Komáromi Lapok* tanúsága szerint a Gyürky grófnők 1915 húsvétján gazdag ajándékkal érkeztek a kórházba, s az itt ápolat katonák többek közt piros tojást is kaptak tőlük: „*Kórházlátogatás* – Husvét vasárnapján

¹ Lásd pl.: Háborús névnap. *Komáromi Lapok*, 1915. április 1. 3.

gróf Gyürky Viktorné megjelent leányával, Gyürky Alice grófnővel az Emberszeretet közkórházban ápolt sebesült katonáink között és kétszáz-negyven piros tojást, cigarettát és bort osztott ki. A nemeslelkű grófnők látogatása kellemes benyomást tett a beteg katonákban.” (*Komáromi Lapok*, 1915. április 7. 2.)

1916-ra azonban már olyan jelentős hiányok mutatkoztak az élelmi-szer-ellátás terén, hogy a kormány egyik tiltó rendelete a kereszténység egyik legjelentősebb ünnepének fontos szimbólumát, a tojást is érintette. A rendelet betiltotta a tojásfestést, ami egyben azt is jelentette, hogy az esetleges büntetés miatt nem ajánlatos a lányok részéről a tojás osztogatása, ajándékozása sem: „*Tilos a tyúktojások festése* – A magy. kir. minisztérium a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott törvényes rendelkezések alapján a következőket rendeli: A tyúktojásnak a húsvéti ünnepek alkalmával való szokásos festése vagy hasonló készítése, továbbá az ily festett vagy készített tyúktojások forgalomba hozatala az egész ország területén tilos. Aki a jelen rendeletet vagy a hatóságoknak a jelen rendelet alapján kibocsátott rendelkezését megszegi, az amennyiben cselekménye súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, kihágást követ el és az 1914. L. t.c. 9. paragrafusában értelmében két hónapig terjedhető elzárással és 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntethető.” (*Losonci Újság*, 1916. április 13. 3.)

A *Honti Lapok* cikkírója *A piros-tojás* címmel fejtette ki a tojásfestés betiltásával kapcsolatos gondolatait, megemlítve többek közt azt is, miszerint nemcsak a piros tojás, hanem a húsvéti bárány és a sonka is hiányozni fog az ünnepi asztalról: „A szigorú kormány, mint már jelentettük, rendeletet adott ki, s ebben arról esik szó, hogy a tyúktojásnak a húsvéti ünnepek alkalmából szokásos festése, valamint árusítása az egész ország területén tilos. Ha pedig valaki mégis foglalkozik az effajta tojások festésével, avagy adásvevésével, az húsvéti ajándéknak két hónapig terjedhető fogságot és kétszáz koronát megérhető pénzbírságot kap...”

Ennek a rendeletnek, amely máskülönben a mai tojásinség idején rendkívül bölcs dolog, a kijátszása azért lehetővé válik, mert a kormány kizárólag a tyúktojásra rendeli el a tilalmat, fittyet sem vetve azokra, amiket a kacsák, a libák, a pulykák és a galambok produkálnak elég nagy mennyiségben s amik szintén megbírják a húsvéti festéket. De mégis nagy ünneprontó szomorúsága van ennek a rendeletnek: megöli a húsvét poézisét, a piros tojást. A húsvéti öntözködés jutalmát a legény nem kapja meg a leánytól, s a kis diákok elöntözött rózsavize nem terem igazi piros tojást, legföljebb cukorból, papirosból valót.

Sokat kárpótol ugyan a megöntözött kisleány boldog mosolya, kárpótol a gomblyukba tűzött virág is: de a húsvéti piros tojást, a nyíló tavasz-

nak – allegorikus és nem allegorikus értelemben – boldog szép emlékét, amit a másik húsvétig emlékül lehetett eltenni a kihúzó almáriumra: ezt nem kárpótolhatja semmi.

Hej pedig micsoda öröm volt az a háznál, amikor nagyszombaton elkezdődött a piros-tojás festés. A piros festéket, a börsönyt, a fűszeres India szolgáltatotta s a piros tojás oldalára odaragasztott virággal vagy falevéllal művészi rajzokat lehetett fölpingálni.

Most mindennek vége. Aki piros tojást mer készíteni: annak a törvénynyel gyúlik meg a baja.

De talán nincs is piros tojásra most szükség, hiszen nincsenek ma legények a faluban, nincsenek öntözők s nincs kinek festeni s vele kedveskedni. Csak piros vér van ma bőven a piros tojások helyett.

Az öregeket a húsvéti piros tojások helyett kárpótolja a húsvéti sódartojás, a húsvéti bárány, azaz, hogy csak kárpótolná, ha éppúgy nem hiányoznék húsvéti asztalunkról a húsvéti sódar és bárány, mint a piros tojás.

De lesz még egyszer ünnep a világon, majd ha a vész elhangzik a csatákon: akkor Krisztus urunkkal együtt föltámadnak a húsvéti piros tojások is.” (*Honti Lapok*, 1916. április 15. 2.)

A tojásfestés tilalmának megszegésével kapcsolatban a Komáromban megjelenő két lapban, a *Komáromi Lapok*ban és a *Komáromi Hírlap*ban egy napnyi különbséggel közöltek egy-egy írást arról az asszonyról, aki a piros-tojás-festésre vonatkozó tilalmat oly módon akarta kijátszani, hogy azokat kék színűre festette. A *Komáromi Lapok*ban *A kék tojások* címmel közölt történet az esetet a vonaton utazó szemével írja le: „Közöltek annak idején az újságok, hogy a kormány a húsvéti ünnepeken szokásos tojás festést megtiltotta és a tilalom megszegői ellen szigorú bírságot helyezett kilátásba. A rendeletet azonban a jó falusi nép a maga javára alaposan elmagyarázta, mint ezt az alábbi, valóban megtörtént eset illusztrálja?

A tatai állomáson egy kosaras néni kapaszkodott fel a vonatra, ahol nagynehezen sikerült elhelyezkednie. Az asszony egy darabig szótlanul bámult ki a robogó vonat ablakán, majd pedig gondolt egyet, belenyúlt a kosarába, honnét egy kékre festett tojást húzott ki, amelyet szépen feltört és enni kezdte.

Az utasok egyike, aki észrevette a kék tojást, nem állhatta meg szó nélkül.

– Néni, hogy mertek maguk tojást festeni? Hát nem olvasták az újságban, hogy a kormány a piros tojásokat az idén eltiltotta?

A falusi asszony egykedvűen néz rá a legényre és félvállról felel neki:

– Mi köze hozzá az úrnak! Azt gondolják, hogy mi nem olvasunk újságot? Már hogy ne olvasnánk, olvasunk bizony. Olvastuk azt is, hogy

nem szabad az idén piros tojást csinálni, hát azért csináltunk kéket. Érti hát az úr?

És napirendre tért a dolog felett.” (*Komáromi Lapok*, 1916. április 29. 6.)

A *Komáromi Hírlapban Rendelet a pirostojásokról* címmel közölt történet már kerekesebb, ebben már az asszony megbüntetéséről is szó esik: „Annak, aki összegyűjti és feldolgozza háborús rendeleteinket (szegény tanár!) nem utolsó csemege lesz az alábbi történet, mely az Úr 1916-i háborús húsvétján esett meg Magyarországon, Komárommegye tatai járásában.

A csendőr egy gallai asszonyka kötényében nyolc kékre festett húsvéti tojást fődöz föl. Persze, kérdőre vonja az asszonyt, elkobozza a tojást s megteszi a feljelentést. A tárgyaláson az egyszerű asszony védekezik:

– Kérem, a mi falunkban csak azt dobolták ki, hogy pirosra nem szabad fősteni a tojást. De hát minálunk ugyis mindig kékre szokás fősteni...

Nézik, nézik a közigazgatás férfiai a tojás-rendeletet: biz abban csak a pirosról van szó. A kékről szó sincs. De azért, persze, bűnösnek mondatott ki az asszonyka, mert ha a pirostojás-tilalmat stagnáló rendelet színét nem is, de a szellemét megsértette.” (*Komáromi Hírlap*, 1916. április 30. 4.)

Izgalmas feladat lenne annak vizsgálata, mennyire ismert, vagy ismert-e egyáltalán ez a történet a szájhagyományban, s amennyiben igen, vajon milyen variánsai terjedtek el.

A *Komáromi Lapok* 1917. április 7-én megjelent számának 4. oldalán a *Tilos a tojásfestés* cím alatt közölt két mondat után („A rideg valóság, az idei husvétra nem szabad pirostojást festeni. A gyermekek egészen oda vannak bánatukban, hogy nem lesz piros tojás.”) az alábbi humoros *Tojásharctéri jelentés* olvasható: „Április 7. A tojásharctéren teljes nyugalom van. Az ellenség részéről bár megkíséreltetett a támadás a tojásfestés irányában, de derék előőrseink a támadást rögtön meghiúsították. Estefelé az ellenség ismételt támadást intézett és szövetségeseivel megerősödve jelent meg a harctéren, de hiába volt, vitéz védőinken megtört a támadás ereje” (*Tojásharctérparancsnokság*).

A *Husvéti gondok* címmel megjelent írásban a tojásfestés tilalmán túl szó esik a „rózsavíz” és a „többi szagos nedü” nagy áremelkedéséről is, melynek alapján elképzelhető, hogy ez okból kevesebben tudták megvásárolni, mint korábban, minek következtében a locsolásra használt „nedük” minősége valószínűleg jelentősen romlott: „Az idei husvét meglehetősen szegényesnek indult s a locsolásra készülő ifjak ugyancsak nem számíthatnak valami bőséges hadizsákmányra, pedig költségeik is meglehetősen megnövekedtek. Drágább lett a rózsavíz s a többi szagos nedü is, sőt a locsoló üvegekért is mégegyszer annyit kérnek el, mint más esztendőben. A befektetésnek s az üzemi költségnek e megdrágulásával egyáltalán nincsen

arányban a locsolóüzemnek előrelátható csekély jövedelmezősége, mivel a szokásos ajándéktárgyak körül meglehetősen nagy az inség és a szegénység. Így aligha lesz szerencsénk az idén felbokrétázott, szegfűvel, violával, rózsával megspékelt locsoló ifjakhoz, akik azelőtt husvét reggelének tipikus alakjai voltak. Miniszteri rendelet tiltja a tyuktojás festését is s így e legnépszerűbb husvétii cikk is elmarad az idén.” (*Komáromi Lapok*, 1916. április 22. 3.)

Az élelmiszerek árának folyamatos emelkedése minden bizonnyal több család esetében érintette a húsvéti étkezési szokásokat is. Az 1916-ban megjelent lapok már intenzíven foglalkoztak az egyes ünnepi étkezésekhez szükséges élelmiszerek egyre növekvő árával. A báránnyús magas árával kapcsolatban a *Komáromi Lapok*ban például az alábbiak olvashatók: „*A húsvéti báránnyók* – Az általános drágasággal jár, hogy ha valaminek érthető okokból felmegy az ára, akkor mindennek fölverik az árát. Ha a burgonya megdrágul, akkor a mi faluról bejövő menyecskéink még az erdőben szedett ibolya árát is fölemelik. Nem azért, mintha nem nyílnék elegendő ibolya, vagy a megmunkáltatása kerülne többre e megfogyott munkaerők folytán, hanem azért, mert minden drága lett, hát az ibolya se maradjon olcsó. Aki az illatát élvezni akarja, fizesse meg a felemelt árát. A húsvéti báránnyal is így vagyunk. A hadsereg számára nem szállítanak báránnyokat, de mert a hus ára fölment, megduplázódott, hát a báránny árát is föl kell emelni. Halljuk a kedves falusiaktól az ismert sopánkodást, hogy »nem termett«, csak azért, hogy felerhessék mindennek az árát. Jó szerencse, hogy húsvéti báránny nélkül is megvoltak a szegény emberek: egy kis hadikenyéren.” (*Komáromi Lapok*, 1915. április 10. 6.)

Ugyancsak az áremelkedés volt a témája az idézett lapban *A nagy-pénteki hal* című írásnak is: „Azoknak csakugyan Krózosoknak kellett lenniük, akik tegnap meg tudták fizetni az igazán mennyei magasságban csapongó halárakat, amelyek csekély nyolc koronánál kezdődtek és elérték a tizennégy koronás magasságot. Az apró fehérhalnak, amelynek a jó béke időkben negyven fillérért adták kg.-ját, tegnap hét korona volt az ára. Mondanunk sem kell, hogy igen nagy volt annak dacára a kereslet és ropant gyenge a kínálat. Ugy látszik, hogy ma már nagyon megszorodott a gazdag emberek száma.” (*Komáromi Lapok*, 1916. április 22. 7.)

A hadiipar számára egyre nagyobb gondot jelentett a nyersanyaghiány, emiatt Magyarországon is sor került számos templomi harang rekvirálására, hogy ezekből aztán harcászati eszközök, elsősorban ágyúk készüljenek. A hadicélokra rekvirált harangok elszállítása miatt így harangszó néhány helyen elmaradt, de ott is megváltozott a hangzás, ahol eredetileg több harang volt a toronyban, s csupán egyet-kettőt hagytak meg belőlük.

Ahol egyetlen sem maradt, ott különféle megoldásokkal igyekeztek pótolni a harangot, általában egy vasdarab ütögetésével pótolták a harangszót. Giesswein Sándor² a *Mit zengenek a husvéti harangok?* című vezércikkében többek közt szót ejt a megszokott korábbi húsvéti harangszó megváltozásáról is: „Két napi hallgatás után megint megzendült a husvéti harangok Alleluja-dala. De ma mintha nem volna szavukban meg az a teljeség, mintha nem a négyesszólam erőteljes akkordjában, hanem mélabús uniszonóval köszöntenének bennünket.

Megfogyatkoztak az utolsó husvét óta, – elköltözött testvéreiket siratják, amelyek most bömbölő ágyutorkukból nem a feltámadást, hanem halált hirdetnek azoknak, kik hazánkat fel akarják darabolni...” (*Komáromi Lapok*, 1917. április 7. 1.)

A háború húsvéti szokásokra gyakorolt hatásaival kapcsolatban természetesen szólnunk kell a katonákat érintő rendeletekről, új szabályokról is, hiszen a háború elsősorban az ő mindennapjaikat, ünnepeiket változtatta meg a legnagyobb mértékben. A vallási ünnepekhez kapcsolódó templomi miséket, istentiszteleteket számukra a tábori misék, a tábori istentiszteletek váltották fel. A különféle rendeletek már a háború kezdetétől fogva jelentős mértékben felülírták a különböző felekezethez tartozó katonák vallási szokásait is. Többek közt egy 1915-ben *A nagypénteki böjt és a katonák. A tábori püspök rendelete* címmel közölt írásnak köszönhetően több apró részletet is megismerhetünk: „A háborúban nem lehet mindig megtartani a vallás szabályait. Ezért hirdették ki már a mozgósításkor a zsidópapok híveiknek, hogy szükség esetén a zsidó katonák szombaton is dolgozhatnak és nem kötelesek megtartani a rituális étkeztetés szabályait. Most pedig Bjelik Imre tábori püspök a szentszéktől nyert fölhatalmazás folytán engedményeket tesz a nagyhét böjti tilalmával szemben.

A rendelet így hangzik:

A hadsereg és a haditengerészet tagjainak nagypénteken mindenféle húseledelektől meg kell tartóztatniuk magukat. Ezzel szemben minden más szigorú böjti és megtartóztatási napon meg van engedve a hadsereg tagjainak egyrészt a húseledek élvezete, másrészt a húsnak és hálnak együttes élvezete az étkezés alkalmával. A tényleges szolgálatot teljesítő katonáknak a szigorú böjti napokon is napjában többször szabad jóllakniuk.

A katonai személyek családtagjaira ugyanaz az intézkedés érvényes, mint a családfőre, a családtagok azonban, amennyiben éltük 21. évét betöl-

² Giesswein Sándor (1856–1923) pápai prelátus, keresztényszocialista politikus – országgyűlési képviselő, társadalomtudós, az MTA levelező tagja, a Magyar Országos Eszperantó Egyesület megalapítója és elnöke.

tötték, de a 60. évet még meg nem haladták, a böjti napokon csak egyszer lakhatnak jól.

A nagypénteki szigorú böjt alól a pápától nyert felhatalmazás alapján fölmenti a tábori püspök a hadseregnek a harctéren, a haditengerészetnek pedig a hadihajókon levő legénységét és mindazokat a civil személyeket, akik a harctéren operáló hadsereg kíséretében vannak. Ezek, tekintettel a háborúra, nagypénten is ehetnek húst.

A háborús ország területén csak azoknak a sebesülteknek és beteg katonáknak szabad nagypénten húst enniök, akiknek nincs módjukban böjtös edelt kapniok. A húsvéti idő a katonaságnál Hatvanadvasárnaptól a Pünkösöd utáni első vasárnapig terjed, a mozgósított csapatokra azonban ez az időpont mindaddig kitolódik, amíg egyes csapatnak módjában áll a húsvéti szentgyónás és áldozás elvégzése.” (*Komáromi Lapok*, 1915. március 24. 2.)

A keresztény húsvéti ünnepi étkezési szokásoktól jelentősen eltérő zsidó „húsvét”-hoz, a pészachhoz kapcsolódó étkezési szokásokat is nagymértékben megváltoztatta a háború. Hogy a különböző katonai állomáshelyeken tartózkodó zsidó katonák is megtarthassák saját ünnepüket, jelentős mértékben hozzájárultak a helybeli zsidó hitközségek, amelyek egy-egy ünnep kapcsán vendégül látták őket s biztosították az ünnepi ételeket is. A *Losonci Újság*ban megjelent hír tanúsága szerint: „A Losoncon állomásozó izraelita katonák közül azok, kik azt kérték – szám szerint 160 –, húsvétjuk 9 napján rituális ételmezésben részesültek.”³ *Zsidó katonák húsvétja* címmel egy ilyen, a pészach (Pászka-ünnep) alkalmából rendezett megvendégelésről a *Komáromi Lapok* is beszámolt: „A helybeli izraelita hitközség Fried Miksának, a helybeli izraelita jótékony egylet elnökének kezdeményezéséből a Páska ünnep első két napján a hitközség tanácstermében Széder estét tartott, melyen terített asztalok mellett 200 katonát látott vendégül. A rendezésért Krausz Mór segédrabbit méltán megilleti az elismerés. Azonfelül az itteni kórházakban fekvő sebesült és beteg izraelita katonák ellátásáról is gondoskodott a hitközség, mely célra a Chewra Kadisa egylet 1000 koronás adománya használtatott fel.” (*Komáromi Lapok*, 1915. március 27. 7.)

Az első világháború idején megjelent sajtóban több olyan harctéri beszámoló is található, amelyek arról szólnak, hogy az ünnepek idejére a fronton beszüntették a harcot, de olyanokat is, melyek tanúsága szerint az ellenséges katonák beszélgetésbe elegyedtek egymással, sőt még az is előfordult, hogy össze is barátkoztak. *Húsvéti látogatás (Egy harctéri levél*

³ Az izraelita katonák húsvétja. *Losonci Újság*, 1916. június 1. 2–3.

töredéke) címmel a *Komáromi Lapok*ban is közöltek egy levelet, amelynek szerzője egy ilyen találkozásról számolt be részletesen a szüleinek. (A levelet lásd a Mellékletben.)

Számos műkedvelő versíró megihletett a háború, köztük számos katonát is. A sajtóban közölt különféle témájú versek között olyanokat is találunk, amelyek egy-egy naptári ünnephez kapcsolódnak, köztük húsvétiakat is. A hátszágban élők versein kívül az újságok előszeretettel közölték a katonák frontról hazaküldött verseit. A *Komáromi Lapok*ban Száky Zsigmond honvéd szüleinek küldött versét jelentették meg. (A verset, valamint az ehhez írt kísérőszöveget lásd a Mellékletben.)

Amint azt a bemutatott konkrét példák is bizonyítják, az első világháború jelentős hatást gyakorolt a húsvéti ünnepkörhöz kapcsolódó szokásokra. Természetesen az általam felvázolt kép korántsem teljes, további kutatások során valószínűleg számos újabb adatra bukkannánk. Jelen írásom célja arra irányult, hogy felhívjam a figyelmet annak fontosságára, hogy a különböző témák, köztük a naptári ünnepek, népszokások kutatása során nagyobb figyelmet szenteljünk a társadalmi-politikai változások okozta hatások vizsgálatára is. A különböző néprajzi jelenségek bemutatása csak ezáltal válhat teljessé.

Melléklet

„A harctér költészete

Száky Zsiga komáromi szekeresgazda húsvéti köszöntője.

Lépten-nyomon tapasztaljuk, hogy a mai világháború megcáfolta a régi római közmondást, hogy *inter arma silent Musae*. Mert bizony soha több vers nem született, mint most a háborúban s még ágyúdörgés és gépfegyverropogás sem tudja elriasztani a Muzsákat a költészet berkeiből. Zeng a lant még a lövészárokokban is. Nóták születnek, versek fakadnak s a legegyszerűbb ember lelkéből is előtör az érzés keresetlen, csinos formában jelentkezik. Akárhány egyszerű bakáról derül ki most, hogy poétai talentum lakozik benne s a legszebb magyar katonanótákat bizony nem diákiskolát végzett emberek írták.

Véletlenül egy tábori levelezőlap jutott a kezünkbe, melyet Száky Zsiga komáromi polgártársunk, a 312. honvédgyalozezred közvitéze küldött az édes apjának, Száky Zsigmond komáromi szekeresgazdának. Husvétot köszönt ebben a levélben a szerető fiú jó apjának és pedig versben. A vers olyan gördülékeny, ritmusos és hangulatos, hogy vesztenének vele mindannyian, ha egész terjedelmében ide nem iktatnánk.

Íme a vers:

Északi harctér. Ápril. 22.

Húsvét szombatja van, de más, mint a többi,
Húsvéti éneket ágyúk szava dörögi,
Villámként cikázik fegyverszurony éle,
Gyújtó granát tüze lángol fel az égre.

Húsvét szombatján a csatasorban látod
Embermilliókat, az egész világot.
Gyilkoló fegyverrel rohannak előre
A véres, iszonyú embertemetőbe.

Húsvétnek szombatján szivelszomorodva
Gyullad ki a gyertya árva otthonokba.
Az apa, a fiú oda vannak messze,
Havas hegyek ormán, erdő rengetegbe.

Gőgicselő gyermek, serdülő leányka
De sok lett köztetek elhagyatott, árva.
Csillogó villogó tarka játék helyett,
De sokan kaptatok szivetekben sebet.

Húsvétnek szombatja, szeretet ünnepe,
Szeretettel hintsed a lelkünket tele.
Add uramisten, hogy húsvét hajnalára
Nőjjön ki a béke szentelt olajága.

Mi is őszintén sajnáljuk, hogy Száky Zsiga komáromi polgártársunk óhajtása nem teljesült. De a mi késik, az nem múlik. Pütkösd napja nincs már olyan messze s a szent Lélek talán újból csodát tesz.” (*Komáromi Lapok*, 1916. április 29. 3.)

„Húsvéti látogatás

(Egy harctéri levél töredéke)
Kedves Szüleim!

Sok érdekes dolgot éltem át a közel múlt napokban. Akár hiszitek akár nem, húsvét vasárnapján kezdet fogtunk az oroszokkal. De majd sorban leírom. 23-án reggel az egész legénységnek mise volt a fronton, persze olyan helyen, ahová az ellenséges tüzéség nem lát be. Mise után tombolát ren-

dezek a legénység számára. Az eladott számok fele nyert mindenféle inni és dohányozni valót, másik felét a rokkantak javára fordították. Gyönyörű napos idő volt s a szent nyugalmat csak négy ágyú dörgése zavarta meg a reggeli órákban, de azután egész nap csend uralkodott. A kora délutáni órákban már lehetett látni néhány orosz, amint az árkon kívül mászkáltak és fehér kendőt lobogtattak. A szomszéd századok egyikében azonban még mindig adtak le egy két puskalövést az árokposztok s így az oroszok megint visszahúzódtak földözékeikbe. Később azután én is bementem a földözékembe aludni, mert előző éjjel majdnem semmit sem aludtam. Egyszer csak fölkelt a pucero, hogy az oroszok már jönnek előre a fehér zászlóval. Azonnal kimentünk a kijáráshoz s figyeltük őket. Csakugyan hat nyolc alak volt látható az orosz árok előtt amint lassan óvatosan előre húzódtak, de még mindig nagyon félénken, bár most már teljes csend volt. Megjegyzem az egész nem velünk szemben, hanem jobbra tőlünk történt. Egyszer azután látjuk ám, hogy a mieinktől is megindul egy kis patrolulle fehér kendővel. Feszült figyelemmel lestük (távcsövön) a következőket. Mindkét fél lassan haladt előre, majdnemcsak lépésenkint. Mikor már annyira értek egymáshoz, hogy átkiálthattak, akkor hosszú tárgyalás indult meg köztük, végül pedig egyszerre összementek és lekezelték egymással. Mi kadettek ekkor már a drótkerítés előtt álltunk s innen lestük az egész scénát. Egyszer csak észreveszem, hogy velünk zsinóregyenest szemben is kin áll egy csomó orosz s az egyik már kezdi nyitogatni a drótkerítést nyilván azzal a szándékkal, hogy elénk jöjjenek. Mindjárt indítványoztam, hogy menjünk, a pucero már nem fértek a bőrükbe, mindegyiknél volt rum, bor vagy más valami. Ekkor már egész publikum állt mindkét részről a földhányások tetején s mosolyogva nézte az egész színházat. Amint az oroszok észrevették, hogy elindultunk, ők is jöttek felénk. Ez már könnyebben ment, mint az előbbi barátkozás. Hat, nyolc fiatal turbános legény sietett előre fickándozva, sikoltozva és a következő percben a pucero hatalmas puszikat voltak kénytelenek eltűrni.

Húsvét vasárnapja meghozta azt, hogy kibujtak a kétlábú vadállatok az odujukból, hogy ismét felismerjék egymásban az embert. Mintegy félóráig beszéltek és mulattak puceraikkal, akik kalácsot, húsvéti tojást kaptak az általuk adott italért és cigarettáért. Mi kadettek 10–15 lépésről néztük a jelenetet s beküldtük az orosz egy tisztért, de az igen sokáig készülődött s nekünk nemsokára vissza kellett térnünk...” (*Komáromi Lapok*, 1916. május 6. 2.)

Eddig az érdekes levéltöredék, melyből kiderül, hogy az emberből még a legvadabb öldöklések között sem vész ki egészen az emberi érzés. Mindezenetre érdekes adata lesz a fenti jelenet a világháború történetének.